

Süresiz Nafaka Kavramına Hukuki bir Bakış

**Avukat Ceren GÜLTEKİN AKGÜN, LL.M*

Ömür Boyu Nafaka Gerçekten Var mı?

Boşanma davalarında taraflar arasında en çok tartışılan, hatta çoğu zaman davanın önüne geçen konulardan biri nafakadır. Uygulamada nafaka çoğu kişi tarafından tek tip bir ödeme gibi algılsa da; hukuki niteliği, amacı ve sona erme koşulları, alacaklısı vb. bakımlardan birbirinden farklı nafaka türleri bulunmaktadır. Özellikle son dönemde kamuoyunda sıkça dile getirilen “ömür boyu nafaka” tartışması, bu kavramların yeterince bilinmemesinden kaynaklanmaktadır.

Bu yazıda, boşanma hukukunda en sık karşılaşılan nafaka türleri olan iştirak nafakası ve yoksulluk nafakasını kısaca tanımladıktan sonra, kamuoyunun odağında yer alan yoksulluk nafakasının gerçekten “ömür boyu” olup olmadığı meselesini hukuki ve uygulamaya dayalı bir perspektifle ele almak amaçlanmaktadır.

İştirak Nafakası Nedir?

İştirak nafakası, boşanma veya ayrılık sonrasında velayeti kendisine verilmeyen ebeveynin; çocuğun bakım, eğitim, sağlık ve diğer yaşam giderlerine katılması amacıyla ödediği nafakadır. Bu nafakanın asıl muhatabı çocuk olup, velayeti kullanan ebeveyn bu nafakayı çocuk adına talep ve tahsil eder.

İştirak nafakasının dayanağı, ebeveynlerin çocuğa karşı olan bakım ve gözetim yükümlülüğüdür. Bu nedenle iştirak nafakası, tarafların kişisel iradesine bırakılmış bir ödeme değil, kamu düzenine ilişkin bir yükümlülüktür. Mahkemeler, buna ilişkin bir talep olmasa dahi konuyu kendiliğinden ele alır. İştirak nafakası; çocuğun yaşı, eğitim durumu, özel ihtiyaçları ve tarafların ekonomik gücü dikkate alınarak belirlenir.

Önemle belirtmek gerekir ki, iştirak nafakası kamuoyunda tartışılan “ömür boyu nafaka” kavramının tamamen dışındadır. Bu nafaka, çocuğun reşit olması, eğitim hayatının sona ermesi veya somut olayın özelliklerine göre gereksinimin ortadan kalkması halinde sona erer. Ergin çocuğun anne ve babasından talep edebileceği yardım nafakası da yine “ömür boyu nafaka” kavramının dışında, alacaklısının çocuk, yükümlüsünün anne ve baba olduğu bir nafaka türüdür ki, bir başka yazıda ayrıca irdelenecektir.

Yoksulluk Nafakası Nedir?

Yoksulluk nafakası, boşanma nedeniyle yoksulluğa düşecek olan ve kusuru diğer eşe göre ağır olmayan eş lehine hükmedilen nafakadır. Amacı, boşanma sonucunda eşlerden birinin temel yaşam ihtiyaçlarını karşılayamayacak duruma düşmesini önlemektir. Yoksulluk nafakasına hükmedilmesi için nafaka yükümlüsü eşin boşanmada kusurlu olması aranmaz.

Burada altı çizilmesi gereken husus, yoksulluk nafakasının bir gelir dengeleme aracı olmadığıdır. Nafakanın amacı, taraflar arasında ömür boyu bir ekonomik eşitlik sağlamak veya nafaka alacaklısı eşin varsa evlilik birliğindeki lüks yaşamı devam ettirebilmesi değil; boşanmanın yarattığı ani ve ağır ekonomik sonuçları dengelemektir. Yoksulluk kavramı da bu bağlamda, lüks yaşamdan uzaklaşma değil, asgari geçim düzeyinin altına düşme olarak anlaşılmalıdır

Bir başka önemli husus ise, nafaka alacaklısı eşin boşanma nedeniyle yoksulluğa düşecek olmasının aranmasıdır. Yoksulluğun bir başka sebeple değil, boşanma nedeniyle doğmuş olması gerekmektedir. Örneğin, boşanma sırasında kendi iradesiyle işinden ayrılan ve böylelikle sabit gelirinden feragat eden eş lehine yoksulluk nafakasına hükmedilmez. Bununla birlikte çalışmakta olan eş lehine yoksulluk nafakasına hükmedilebilmektedir.

“Ömür Boyu Nafaka” Tartışması Nereden Kaynaklanıyor?

Türk Medeni Kanunu’nun “Yoksulluk Nafakası” başlıklı 175. maddesi, *“Boşanma nedeniyle yoksulluğa düşecek olan taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla, geçimi için diğer taraftan mali gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Nafaka yükümlüsünün kuruşu aranmaz.”* şeklinde düzenlenmiştir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Türk Medeni Kanunu, nafaka yükümlüsünün **“erkek”**, nafaka alacaklısının **“kadın”** olması gerektiği gibi bir ayrımı kabul etmiş değildir. Kanun, kadın ve erkeğin eşitliği anlayışından yola çıkarak hazırlanmıştır. Ancak Türk toplumunun kültür anlayışının ve adetlerinin, Türk aile yapısında yuvaya ve özellikle çocuğa bakım konusunda kadına daha büyük sorumluluk yüklediği, bu konularda kadının aile içerisinde asli görevli olarak tanımlandığı tartışmasıdır. Kadın birçok örnekte yuvasına ve çocuğuna bakmak amacıyla çalışmamakta, işinden ayrılmakta veya bu ikisini birlikte yürütmeye çalışmaktadır. Toplum anlayışının kadına yüklediği bu sorumluluk gereği, çalışmayan veya birçok örnekte olduğu gibi çalışsa da ekonomik özgürlüğüne sahip olamayan kadın boşanmanın gerçekleşmesiyle yoksulluğa düşmektedir. İşte bu nedenle yani büyük ölçüde ve erkeklere kıyasla yüksek oranda kadınların yoksulluğa düşmesi sebebiyle, yoksulluk nafakası kavramı, erkek egemen toplumumuzda **“yalnızca erkekler tarafından”, “yalnızca kadınlara ödenen”** bir nafaka gibi görülmektedir ki bu doğru değildir.

Kanunun ilgili maddesinde, yoksulluğa düşen eşin diğer taraftan süresiz olarak nafaka isteyebileceği düzenlenmiş olmasına rağmen, kanun koyucunun buradaki amacı, yoksulluk nafakasının “ömür boyu” ödenmek zorunda olması değil, yoksulluk nafakası kararı verilirken tarafların gelecek hayatlarına dair bir öngörüye sahip olamayacak olan yargının, yoksulluk nafakası için bir “kullanım süresi” belirlememesidir.

2

Kanun koyucunun nafakanın süresine ilişkin hükümde bulunmaması, nafakayı süresiz olarak belirlemesi, nafakanın değişmez ve ömür boyu devam edecek mutlak bir hak olduğu anlamına gelmez. Aksine, yoksulluk nafakası, varlığını belirli koşullara borçlu olan ve bu koşulların ortadan kalkması halinde sona erdirilebilen bir hukuki sonuçtur.

Uygulamada mahkemeler, karar anında nafakaya bir süre koymaksızın hüküm kurmakta; ancak sonraki yıllarda tarafların yaşam koşullarındaki değişiklikler dikkate alınarak nafakanın kaldırılması, arttırılması veya azaltılması mümkün olabilmektedir.

Yoksulluk Nafakası Hangi Hallerde Kaldırılır?

Yoksulluk nafakasının sona ermesine ilişkin temel düzenleme Türk Medeni Kanunu’nun 176. maddesinde yer almaktadır. Anılan maddeye göre, yoksulluk nafakası alan eşin yeniden evlenmesi ya da taraflardan birinin ölümü halinde nafaka kendiliğinden sona erer. Bunun dışında, nafaka alacaklısının evlenme olmaksızın fiilen evliymiş gibi yaşaması, yoksulluğunun ortadan kalkması ya da haysiyetsiz yaşam sürmesi halinde yoksulluk nafakası mahkeme kararıyla kaldırılır. Tarafların mali durumlarının değişmesi veya hakkaniyetin gerektirdiği hallerde nafakanın kaldırılmasının yanında miktarının değiştirilmesi de mümkündür.

Kanun koyucu, bu düzenleme ile yoksulluk nafakasını mutlak ve değiştirilemez bir hak olarak değil; koşullara bağlı, denetlenebilir ve gerektiğinde sona erdirilebilir bir hukuki ilişki olarak kurgulamıştır. Anılan nedenle

“ömür boyu süren nafakanın kaldırılması” tartışmalarının kuvvetle yürütüldüğü ortamda, süresiz olarak belirlenen nafakanın neden ömür boyu ödenmesinin gerekmeyeceğini, bu ikisinin aynı anlama gelmediğini doğru anlamak gerekmektedir.¹

Yoksulluk nafakasının “kendiliğinden ve sonsuza kadar” devam ettiği yönündeki yaygın kanaatin aksine, bu nafaka birçok durumda sona erdirilebilir. Nafaka alacaklısının evlenmesi veya taraflardan birinin ölümü halinde yoksulluk nafakası kendiliğinden, başkaca bir yargılamaya gerek kalmaksızın sonlanır; bazı durumlarda da nafakanın kaldırılması, azaltılması veya arttırılması istenebilmektedir. Uygulamada en sık karşılaşılan kaldırma sebepleri şunlardır:

- Nafaka alan eşin fiilen evli gibi yaşaması,
- Nafaka alan eşin düzenli ve yoksulluğu ortadan kaldıracak bir gelir elde etmeye başlaması,
- Tarafların ekonomik ve sosyal durumlarında esaslı değişiklikler meydana gelmesi,
- Nafakanın hakkaniyete açıkça aykırı hale gelmesi.

Mahkemeler bu değerlendirmeyi yaparken, hayatın olağan akışını ve somut olayın özelliklerini birlikte ele alır. Nafakanın kaldırılması davalarında, yalnızca şekli değişiklikler değil; tarafların boşanma sonrasındaki fiili yaşam koşulları, gelir kaynakları ve sosyal durumları, nafaka alan eşin yaşam standardı, çalışma imkânları, sağlık durumu ve fiili yaşam koşulları ayrıntılı şekilde ve bütüncül olarak incelenir. Bu davalarda ispat yükü, nafakanın artık amacına hizmet etmediğini iddia eden taraftadır.

Mahkemeler, nafaka ilişkisinin devamının hakkaniyete uygun olup olmadığını değerlendirirken, boşanma kararının verildiği tarihteki koşullarla dava tarihindeki koşulları karşılaştırır. Bu konuda Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun 2017/ 1532 E., 2017/1465 K. sayılı, 29.11.2017 tarihli kararı değerlendirme yapılırken dikkat edilmesi gereken ilkeleri belirlemesi yönünden önemli bir karardır:

“4721 sayılı TMK.nun 175.maddesi gereğince; “Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, diğer taraftan mali gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir.” Aynı kanunun 176/4.maddesinde ise; “Tarafların mali durumlarının değişmesi veya hakkaniyetin gerektirdiği hallerde iradın artırılması veya azaltılmasına karar verilebilir”. Anılan yasal düzenlemeye göre, iradın arttırılması veya azaltılması için ya tarafların mali durumlarının değişmesi veya hakkaniyetin bunu sağlaması gerekmektedir. Nafaka iradı, tarafların yaptıkları sözleşmeye dayansa bile indirilebileceği gibi tamamen de kaldırılabilir. Ancak, sözleşme ile kararlaştırılmış ve hakim tarafından onaylanmış olan iradın, yasada aranan şartlar gerçekleşmeden tamamen kaldırılmasını ya da indirilmesini istemek hakkın kötüye kullanılması mahiyetini arz eder. Bunun gibi sırf boşanmayı sağlayabilmek için, bilerek ve isteyerek mali gücünün üzerinde bir yükümlülüğü üstlenen ya da karşı tarafın mali durumunun iyi olduğunu ve geçinmek için nafakaya ihtiyacı olmadığını bilen kişinin, sonradan bu yükümlülüğün kaldırılması veya azaltılması yönünde talepte bulunması da iyi niyet ve sözleşmeye bağlılık ilkeleri ile bağdaşmaz.

Ancak, Borçlar Kanunu’nun 19 ve 20. maddelerine aykırı bulunmayan karşılıklı sözleşmelerde, edimler arasındaki denge, umulmadık gelişmeler yüzünden sonradan bozulacak olursa, sözleşme koşulları değişen koşullara uyarlanır. Buna göre, sözleşenlerin eğer gelişmeleri bastan kestirebilselerdi, sözleşmeyi bambaşka koşullarla kurmuş olacakları söylenebiliyorsa, ayrıca, beklenmeyen gelişme yüzünden sözleşmeye bastan kararlaştırılmış koşullarla olduğu gibi katlanmak taraflardan biri için özveri sınırının aşılması anlamına geliyorsa, nihayet, yasal ve sözleşmesel risk dağılımı çerçevesinde taraflardan sözleşmeye bastan kararlaştırılmış koşullarla bağlı kalmaları beklenmiyorsa, sözleşmeye hâkimin müdahalesi gerekebilir....

¹ Nafakanın artırılması ve azaltılmasına ilişkin detaylar, “Nafakanın artırılması ve azaltılması davaları” başlıklı bilgi notunda irdelenmiştir. Bkz. <https://www.gultekinhukuk.com/haberdetay/20357/tr>

Bu durumda, mahkemece; yukarıda açıklanan esaslar çerçevesinde olay değerlendirilip; davacı ile davalı tarafın, boşanmaya karar verildiği tarih itibarıyla ekonomik ve sosyal durumunun belirlenip, şimdiki durumları ile kıyaslanarak; boşanma kararından sonra tarafların mal varlığında ve gelirinde bir değişiklik olup olmadığı detaylı şekilde araştırılarak, değişiklik var ise, bunun kararlaştırılan nafaka miktarına ne ölçüde etkisi bulunduğu tartışılarak, başlangıçtaki denge gözetilerek, bununla birlikte "çoğun içinde azı da var kuralı gereği", nafakanın tamamen kaldırılması yerine, hakkaniyet ölçüsünde indirilebileceği de gözetilerek, yapılacak yargılama neticesinde hasıl olacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekirken, yanılıklı değerlendirme ve eksik inceleme sonucu yazılı şekilde hüküm kurulmuş olması doğru görülmemiş, bu husus bozmayı gerektirmiştir..." gerekçesiyle karar bozulmuştur..."

Çalışan Eş Yoksulluk Nafakası Alabilir mi?

Uygulamada en çok yanılıya düşülen konulardan biri de çalışan eşin nafaka alıp alamayacağı meselesidir. Çalışıyor olmak, tek başına yoksulluk nafakasına engel değildir. Asıl belirleyici olan, elde edilen gelirin kişiyi yoksulluktan kurtarıp kurtarmadığıdır.

Asgari ücret düzeyinde veya düzensiz bir gelir elde eden eşin, boşanma nedeniyle yoksulluğa düşeceği kabul edilebilir. Bu noktada mahkemeler, salt bir iş ilişkisinin varlığına değil, gelirin sürekliliğine ve yeterliliğine bakmaktadır. Yargıtay 3. Hukuk Dairesi'nin 2015/ 16747 E., 2016/ 174K. sayılı, 18.01.2016 tarihli kararı:

"Davacı; yukarıdaki yasa hükmü gereğince, davalının yoksulluğunun zail olduğu iddiasıyla nafakanın kaldırılmasını istemektedir. Bu durumda, öncelikle yoksulluk kavramı üzerinde durmak gerekir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 07.10.1998 tarihli ve 1998/2-656 E., 1998/688 K. sayılı kararında da kabul edildiği üzere; yeme, giyinme, barınma, sağlık, ulaşım, kültür (eğitim) gibi bireyin maddi varlığını geliştirmek için zorunlu ve gerekli görülen harcamaları karşılayacak düzeyde geliri olmayan kişiler yoksul kabul edilmelidir. Hemen belirtmek gerekir ki; Hukuk Genel Kurulu'nun yerleşik kararlarında, "asgari ücret seviyesinde gelire sahip olunması" yoksulluk nafakası bağlanmasını olanaksız kılan bir olgu olarak kabul edilmediği gibi, asgari ücretin üzerinde gelire sahip olunması da yoksulluk nafakası bağlanmasını olanaksız kılan bir olgu olarak kabul edilmemiştir (HGK, 07.10.1998 tarihli, 1998/2-656 E., 1998/688 K.; 26.12.2001 tarihli, 2001/2 1158 E., 2001/1185 K.; 01.05.2002 tarihli, 2002/2-397 E., 2002/339 K. sayılı kararlar). Bu durum, ancak nafakanın miktarının takdirinde etken olarak dikkate alınmalıdır. Somut olayda; davacının serbest meslek sahibi olduğu ve gelirin tespit edilemediği, davalının ise matbaada asgari ücretle çalıştığı tespit edilmiştir. Nafaka alacaklısı kadının aldığı asgari ücretin; yukarıda belirtilen zorunlu ve gerekli görülen harcamaları karşılaması beklenemez. Başka bir anlatımla, davalının eline geçen toplam gelir miktarı, onu yoksulluktan kurtaracak mahiyette değildir. Davalının asgari ücret ile çalışıyor olması, nafakanın kaldırılmasına değil, azaltılmasına etki edecek olgulardandır. O hâlde mahkemece yapılacak iş; davacının ekonomik ve sosyal durumunun ayrıntılı olarak araştırılmasından sonra, tarafların sosyal ve ekonomik durumları gözetilerek ve nafaka takdir edilirken taraflar arasında mevcut denge durumu da dikkate alınmak suretiyle, davalının yoksulluğunun ortadan kalkmadığı kabul edilerek, nafakanın (çoğun içinde az da vardır ilkesi gereğince) TMK'nın 4. maddesinde vurgulanan hakkaniyet ilkesi uyarınca uygun bir miktarda indirilmesine karar vermek olmalıdır. Yanılıklı değerlendirme sonucu, yazılı şekilde yoksulluk nafakasının tümünden kaldırılmasına karar verilmiş olması doğru görülmemiş, bozmayı gerektirmiştir."

şeklinde olup; nafaka alacaklısının çalışıyor olmasının, yoksulluk nafakasının kaldırılması için yeterli neden olmadığına işaret etmiştir.

Sonuç olarak; yoksulluk nafakası tartışmalarında gözden kaçırılan temel nokta şudur: **Nafaka hukukunda sorun nafakanın süresiz olması değil; değişen hayat koşullarına rağmen hukuki yolların doğru ve etkin şekilde**

işletilmemesidir. Yoksulluk nafakası mutlak, değişmez ve dokunulmaz bir hak değildir. Şartlara bağlıdır, denetlenebilir ve kaldırılabilir, tarafların karşılıklı ortak iradesiyle yeniden düzenlenebilir.

Uygulamada nafaka dosyalarının önemli bir kısmında, tarafların boşanma sonrası hayatlarının bambaşka bir yöne evrildiği, ancak nafaka ilişkisinin yıllarca aynı şekilde devam ettirildiği görülmektedir. Oysa hukuk durağan değildir; hayatın akışına uyum sağlamak zorundadır.

Neticede, yoksulluk nafakası ne bir cezalandırma aracıdır ne de ömür boyu sürececek bir bağımlılık ilişkisidir. Amacı, boşanmanın yarattığı ekonomik kırılganlığı gidermek; bu amaç ortadan kalktığı anda ise hukuki ilişkiyi sona erdirmektir.

Avukat Ceren GÜLTEKİN AKGÜN, LL.M